HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

פוטיתא. שרץ המים קטן שאין בו כזית ואפ"ה כיון דבריה היא אכילה היא ולוקה ד' מלקיות. בשרץ המים כתיב (ג) בתורת הבהמה[ה] אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם הרי כאן שנים וכלל בהן בין שרץ האדמה בין שרץ המים ומשום מבשרם לא תאכלו[ו] ומשום וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו[ז]: **נמלה.** שהוא שרץ האדמה לוקה ה' תרתי הא דאמרן וכל הולך על גחון לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום הרי ג' וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל הרי ד' ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ הרי ה' כולן בפרשת ויהי ביום השמיני[ח]: **צרעה לוקה שש.** שהיא שרץ העוף ולקי בכל הני חמשה מוסף עליו וכל שרץ העוף שקץ[ט] הוא לא יאכלו[י] במשנה תורה[יא]. והאי דכתיב בקדושים תהיו ולא תשקצו את נפשותיכם[יב] בבהמה ובעוף וכל אשר תרמוש[יג] לא תשיב ליה בבהמה וחיה ועוף גדולים משתעי ולא בשרצים דלא כתיב בהו שרץ. לשון שרץ דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא ע"י שירוצו וריחוצו מפני קוטנו: **ואם איתא.** דדגיס גידולי קרקע מינהו פוטיתא נמי לילקי משום שרץ האדמה גרס ולא גרס לילקי ה' דשבע בעי למילקי חמש דשרץ האדמה ושתים דשרץ המים: **מאי טעמא דמאן דמרבי עופות קסבר.** כל היכא דאיכא כלל ופרט וכלל כללא בתרא עיקר ובתריה אזלינן: **והוה ליה פרט וכלל ונעשה כלל מוסיף על הפרט ומרבי כל מילי וכללא קמא.** דאתי למעוטי ולמימר דנדרשיה בכלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ולא נרבי מידי לא אזלינן בתריה ומיהו אהני פורתא למימר דכי מרבי כללא בתרא לא כל מילי מרבי אלא כעין הפרט מאי דדמי ליה מצ' לדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע ומיתרבי נמי עופות בהאי דינא ולמעוטי דגים דלא דמו ליה אלא בחד לד בפרי מפרי: **ומאן דממעט עופות קסבר.** כל היכא דאיכא כלל ופרט כללא קמא דווקא ואין בכלל אלא מה שבפרט ומיעט כל מילי ואפי' מאי דדמי ליה בפרטא והדר כתב כללא בתרא לאפוקי ממיעוטא דכללא קמא במקצת ולאתויי מיהא מידי דדמי לפרטא בכל ג' לדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע וולד ולדות האדם: **פעפועין.** ירקות שקורין קקול"י בל' ארמי יוטלי"ש בלע"ז: **חגלגוגות.** פולפ"ר בלע"ז: **גודגדניות.** אליינדר"א בלע"ז: **חזיז.** שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין ואוכלין אותו: **כפניות.** תמרים רעות שלא בישלו כל צרכן: **גודגדניות.** ממעיטין את הזרע: **ואם פוקשו.** הקלחין כעין שכבר נמח בהן זרעו קשין הקלחין לכל אדם: **תרגמא.** להא דאמר רב מערבין אשלא הוקשו וזה המערב בהן יש לו בנים להשתא חזו ליה: **הנדקוקי מדאי.** גודגדניות שבמדי יפות הן: **רשות.** הומלו"ן: בבבל אוכלין חזיז וכי אתא רב לבבל וחזא דאכלי להו אמר מערבין ומעיקרא אמר דאין מערבין: **ליק.** לאכול בירקן: **זרען חייב.** במעשר ואע"פ שלא זרען מתחילה לכך: **וירקן פטור.** דלאו מידי הוא: **שחליים.** קרישו"ן: **הגרגיר.** אורוג"א נאכל בין זרע ובין ירק: **כי קאמר רב.** דמערבין בהן:

בדגנוייתא

להו זרען לזרע או לירק מתעשרין זרע וירק ואומר ר"י דהיכא דזרען לירק הוי ירק עיקר ומתעשר הכל אחר לקיטה כירק בין ירק בין זרע ואם זרע לזרע מתעשר הכל לשעבר אחר זמן הראוי למעשר זרע ולא בתר לקיטה ולהכי תנא בריש ירק וזרע ובסיפא זרע וירק דבריש ירק עיקר ובסיפא זרע עיקר ופקא מינה נמי לעניין מן הרעה על היפה דבשירק עיקר הוי ירק יפה וכשזרע עיקר הוי זרע יפה והוי מן הזרע על הירק מן היפה על הרעה וכן משמע בירושלמי בפרק [רביעי] דמעשרות: רשב"ם

צירעה לוקה שש. פי' בקונט' דהא דכתיב בקדושים לא תשקצו וגו' ובכל אשר תרמש האדמה בגדולים משמעי דלא כתיב שרץ וקשה דבפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נט:) דרשינן ובכל מיה הרומשת זה נחש משמע דרמיסה נמי הוי דבר הרוחש כמו נחש ההולך על גחונו ומפרש ה"ר יעקב דאולינ"ש דבמעילה פרק קדשי מזבח (דף טז:) מוקי אמי קרא דוקא בשמונה שרצים כדכתיב אשר הבדלתי לכם לטמא במובדלין דבר הכתוב: **אהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדים.** ות"ת דבמזיר בפ' ג' מינין (דף לה:) אמר מאי איכא בין תרי פרטי וכללא לתרי כללי ופרטא תרי כללי ופרטא אי איכא דדמי ליה אפי' בחד לד מרבינן תרי פרטי וכללא עד דדמי ליה משני לדדין משמע דבחד לד סגי וי"ל דשני לדדין דהכא הוי כחד לד דהתם דשני לדדין פרי מפרי וגידולי קרקע שוין הן ובפ"ק דקדושין (דף כד:) גבי שן ועין דרש מה הפרטו מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר הא נמי לדדין שוין והא דפריך התם למימר מה הפרטו מפורש מומין שבגלוי ובטו ממלאכה ואינו חוזר היינו למאן דאמר כללא קמא דווקא דע"כ לד דבטל ממלאכתו גרוע מהנך מדקתמשני לחפצי ישלחנו ריבויא הוא ואם שוה הוא אמאי מרבינן ליה טפי משאר לדדין וכי האי סוגיא איתא בחולין (דף סו.) בסוף אלו טריפות גבי ארבה ובריש אלו מומין (בכורות דף ז.) גבי פסח או עור ואתו כולהו כמאן דאמר דכללא קמא דווקא דלפירש"י ועוד אומר ר"י דאתא שפיר אפי' למ"ד כללא בתרא דווקא ולדידיה נמי צריך שידמה בכל לדדין המשובין אע"פ שהא' חשוב מחבירו רק שלא יהיה לד גרוע יותר מדאי אבל למאן דאמר כללא קמא דוקא מצריך שיהא דומה אף בלד גרוע הרבה והדבר מסור לחכמים להכיר איזהו לד גרוע שחולקין בו:

ובבל הויא רובא דעלמא והתניא בו'. תימה אמאי לא משני כדמשני בפ' חבית (שבת ד' קמד:) מי דמי ערבית אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם וי"ל דהתם ודאי שייך לחלק דכולי עלמא נמי אם היו להם גמלים הרבה כמו בערבית היו מקיימין קולים בשדותיהן ולכך יש חשיבות באתרא אבל בית מנשיא אע"פ שכל העולם נמי אם היו להם רמונים היו סוחטין כיון דלא הוי אלא חד גברא בטלה דעתו אבל הכא שבכל העולם יש חזיז ולא אכלי אין לחלק בין אתרא לגברא ולהכי נמי לקמן (דף כט:) דפריך ופרסאי הוו רובא דעלמא ולא מייתי מהך ברייתא לדיבטלו פרסאי לגבי רובא דעלמא דאין לי לבטלם כיון דרוב בשר יש להם ואשר העולם נמי אם הוי להם רוב בשר היו אוכלים בלא לחם דומיא דערביא ומייתי שפיר מבגדי עניים דלא בעי שיעור עשירים כיון שפחות חשוב בעיניהן ועוד דמדמי השיעורים להדדי ולא שייך נמי לאתויי לקמן הכא דתניא: [וע"ע תוס' שבת לב: ד"ה ואתא"ל]

לפיכך זרען חייב וירקן **פטור.** אין להקשות מאי לפיכך הא קתני דבטלה דעתו דאיכא למימר בטלה דעתו לענין דמתעשר אחר הבאת שלש כדין זרע או לענין תורם מן הרעה על היפה: **לזרע מתעשרין** זרע וירק. תימה אמאי לא עירב ותני דלא כל אחר לקיטה כירק ומתעשר הכל אחר לקיטה ולהכי תנא בריש ירק ובסיפא זרע ולא בתר לקיטה ולא בתר זמן הראוי למעשר זרע ולא בתר לקיטה ולהכי תנא בריש ירק וזרע ובסיפא זרע וירק דבריש ירק עיקר ובסיפא זרע עיקר ופקא מינה נמי לעניין מן הרעה על היפה דבשירק עיקר הוי ירק יפה וכשזרע עיקר הוי זרע יפה והוי מן הזרע על הירק מן היפה על הרעה וכן משמע בירושלמי בפרק [רביעי] דמעשרות: רשב"ם

ו) א אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש ב צירעה לוקה שש ואם איתא פוטיתא נמי לילקי משום השרץ השורץ על הארץ אלא אמר רבינא עופות איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע ג הני נמי גידולי קרקע נינהו למאן דאמר ולד ולדות הארץ הני עופות ד) מן הרקק נבראו מאן דמרבי עופות מאי טעמיה ומאן דממעיט עופות מאי טעמיה מאן דמרבי עופות קסבר כללא בתרא דוקא פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט ואיתרבו להו כל מילי ואהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדין ומאן דממעט עופות קסבר כללא קמא דווקא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא ואהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה משלשה צדדין: א"ר יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובחלגלגות ובגודגדניות אבל לא בחזיז ולא ה בכפניות ובגודגדניות מי מערבין והתניא גודגדניות מרובי בנים יאכלו חשוכי בנים לא יאכלו ה ואם הוקשו לזרע אף מרובי בנים לא יאכלו תרגמא אשלא הוקשו לזרע ומרובי בנים ואיבעית אימא לעולם לחשוכי בנים דהא חזו למרובי בנים מי לא תנן ו מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי הכא נמי אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי ואיבעית אימא כי קאמר רב בהנדקוקי מדאי ובחזיז לא והאמר רב יהודה א"ר כשות וחזיז מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה לא קשיא הא מקמי ד דאתא רב לבבל הא לבתר דאתא רב לבבל ובבל הויא ז רובא דעלמא ח והתניא ט הפול והשעורה י והתילתן שזרען לירק בטלה דעתו אצל כל אדם לפיכך זרען חייב וירקן פטור ה השחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע זרען לזרע מתעשרין זרע וירק כי קאמר רב

בדגנוייתא

ז) נראה דל"ל כל מילי דדמי ליה מצ' לדדין וכן פרי מפרי וגדולי קרקע ואתי כללא קמא למיעוטי מאי דלא דמי ליה וכו'.

מסורת הש"ס

ה) מכות טז: פסחים כד., ג) [מולין מ: ע"ש], ג) [לעיל כו:], ד) [עי' תוס' גיטין ו. ותוס' ב"ק פ. ד"ה מכי אתאן], ה) [שבת לב. וש"נ], ו) [מוספתא פ"ב דשביעית ה"ז], ז) [ויקרא יא], ח) [שם], ט) [דברים יד], י) [ויקרא יא], כ) [ל"ל עמ"ש], ל) [דברים יד], מ) הרי שם. רש"ל, נ) [ויקרא כ],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פוטיתא וכו' ד' מלקיות בשרץ המים כתיב מבשרם לא תאכלו בת"כ ביוהי ביום השמיני ולאו שני במשנה תורה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו וכתיב בת"כ אל תשקצו את נפשותיכם וכו' בין שרץ המים הש"ד:

לעזי רש"י

יוטיל"ש. מין סלק.
פולפי"ר. רגלה, חלגלוגה (עשב בר). אליינדר"א. כוסבר. הומלו"ן. כשות.
קרישו"ן. שחלים.
אורוג"א. גרגיר (צמח).

רבינו חננאל

אכל פוטיתא דהוא דג טמא לוקה משום תאל"ס, נילקי נמי משום שרץ השרץ על הארץ. ומשני רבינא לא תימא דגים איכא בינייהו, דדגים ודאי אליבא דאביי לאו גידולי קרקע נינהו, אלא אימא עופות איכא בינייהו, האי תנא דמרבי להו דגידולי קרקע נינהו, ואידך תנא ממעט להו דלא וולד וולדות נינהו [אלא] מרקק מים איברו. ואמרינן מכדי הני תרי תנאי כללי ופרטי דרשינ', מ"ש האי ממעט לעוף והאי מרבה ליה. ואמרינן האי תנא דמרבי ליה לעוף קסבר כללא בתרא דווקא, והדר וכתב ובכל אשר תשאלך נפשך דהוה פרט וכלל דנעשה כלל מוסיף על הפרט ואיתרבי להו כל מילי ו), אהני כללא קמא למעוטי כל דדמי ליה משני צדדין, והן פרי מפרי וגידולי קרקע, ולא דמי להו משני צדדין, כגון מים ומלח כמיהין ופטריות שאינן פרי מפרי. וכגון דגין שהן פרי מפרי ואינן גידולי קרקע, ומרבי אפילו עופות שהן פרי מפרי וגידולי קרקע. ואידך תנא סבר כללא קמא דווקא דהוה ליה כלל ופרט, ותורת כל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שפרט הני דפריש קרא אין מידי אחרינא לא. אהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה בשלשה צדדין, והן פרי מפרי וגידולי קרקע. ותולדת ברייתו מן הארץ. למעוטי מים ומלח וכמיהין ופטריות כדאמרן. ולעופות נמי אע"ג דאינון פרי מפרי וגידולי קרקע, מרקק מים נבראו. ואינן דומין לבקר וצאן שהן פרי מפרי וגידולי קרקע, ותולדת ברייתם מן הארץ. וכענין שמועה זו היא במס' נזיר, וסוגיא חדא היא לתרייהו כאשר פירשנו. וכן בענין (מבית) [מנורת בית] המקדש ר' דריש לה בכללי ופרטי, ומרבי כל מיני מתכות וממעט כל עץ. ור' יוסי ב"ר יהודה דריש ליה ברבויי ומיעוטי ואינו ממעט אלא של חרש בלבד. וכל אחד דורש הלשון שקבל מרבותיו. ירושלמי בכאן בעירובין ובפרק מעשר שני ניתן לאכילה בסופו, מתני' ר' עקיבא ולא ר' ישמעאל, דר' ישמעאל דרש ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל, בבקר ובצאן ובין ובשכר פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש וולד וולדות הארץ, אף כל וולד וולדות הארץ. ר' עקיבא דריש מה הפרט מפורש פרי וולד פרי ומכשיר פרי, אף כל פרי וולד פרי ומכשיר פרי. מה נפיק מביניהון עופות דגים וחגבים כמיהין ופטריות, לר' ישמעאל אין נקחין בכסף מעשר, לר' עקיבא נקחין. וקשיא לן מאי שנא הני כללי דדרשי להו הכי משאר בתרא. דהא תאוה נפשך ותשאלך נפשך חדא מילתא לפיכך חלקו, האי אמר כללא קמא דווקא והאי אמר כללא בתרא דווקא. פי' פעפועין. שמענו כי הן ירקות שיש בהן מליחות והן קאקולי. ירושלמי בפרק האחרון בפאה, פעפועין וגודגדניות וחלגלגות מערבין בהן, היידן אינון, אמר רב קקולי והנדקוקי ופרפחיני. [ומקשינן וגדגדניות] שממעטין הזרע אין רוב בני אדם אוכלין אותן, ומאחר שאינן מאכל לכל אדם היאך מערבין בהן. ופרקינן כשם שמערבין ביין לנזיר ולישראל בתרומה שאסורין בהן, כיון דחזו למי שאינו נזיר, והתרומה לכהן, מערבין בהן אפילו לנזיר ולישראל. הכא נמי כיון דחזו למרובי בנים מערבין בהן אפילו לחסוכי בנים. איבעית אימא כי אמר רב בהינרוקי מדאיי. פי' בעודן פגין. מסקנא חזין דדברא לא מערבין בהן, דגינוייתא מערבין בהן. ואקשינן אהא דתנן (השאולין) [השחלים] והגרגיל שזרען לירק מתעשרין זרע וירק,

ו) מכות טז: פסחים כד., ג) [מולין מ: ע"ש], ג) [לעיל כו:], ד) [עי' תוס' גיטין ו. ותוס' ב"ק פ. ד"ה מכי אתאן], ה) [שבת לב. וש"נ], ו) [מוספתא פ"ב דשביעית ה"ז], ז) [ויקרא יא], ח) [שם], ט) [דברים יד], י) [ויקרא יא], כ) [ל"ל עמ"ש], ל) [דברים יד], מ) הרי שם. רש"ל, נ) [ויקרא כ],

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כג [וכרב אלפס סוף פרק ג דחולין ד' רפב. וכרא"ש שם פימן פט]:
יד ב מיי' שם הל' כג:
טו ג מיי' פ"ז מהל' מעשר שני הל' יג:
טז ד ה טוש"ע י"ד סי' שפו ס"ה:
יז ו מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה ז:
יח ז מיי' שם הלכה מ:
יט ח מיי' שם הלכה ה:

מוסף רש"י

אכל פוטיתא לוקה ארבע. חד לאו בשרץ המים כתורת בהמה דהוא ספר ויקרא, וחד בתורת תורה, ושני לאוין כתובים בתורת בהמה בשקצים בשקצים תתם, אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם והכא לא כתיב על הארץ ומשמע בין שרץ המים ובין שרץ הארץ, הרי תרבע (פסחים כד. וכע"ז מכות טז:). נמלה לוקה חמש. בלא נמלה מיהו הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש, שני לאוין הכתובין בשרץ תתם כמו שפירשתי, ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת בהמה (מכות שם). צירעה לוקה שש. לירעה שרץ העוף היא וגם שורצת על הארץ ויש בה אלו חמש לאוין ומוסיף עליה לאו דשרץ העוף במשנה תורה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו, שרץ לשון רמוס ונענוע ואינו נראה, ואין בהמה ומיה הנבוהין מן הארץ בכלל שרץ, הלכך לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' דכתיב בקדושים תהיו, אינו מן המנין דלאו בשרצים כתיב (פסחים כד:). מן הדקק. גרגיל"ש שיש בה מיס ובשה (חולין כז:). מערבין לנזיר. עירובי תחומין, ביין. ואע"ג דלא חזי לדידיה חזי לאחריני ומין המזונא הוא גבי אחריני שרו ליה רבנן (לעיל כו:) או: אע"ג דפעורה שאינה לאויר לו היא, הואיל ולי מתגיל אמירותיה שרינ ליה מערבין (פסחים כג.). ולישראל בתרומה. דהא חזיא לכהן (לעיל כו:) או: לאי בעי מיתגל עליה, דתרומת טעות אינה תרומה והלכה לטיבלה והדר מפרש עלה מינה וכה (פסחים כג.).

רב ניסים גאון

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובלגלגות ובגודגדניות. פירושו בגמ' דבני מערבא והכי גרסי, בעון קומי אילין אינון, אמר לון קקולי וחנדקוקי ופרפחיני.

רבינו חננאל (המשך)

כללי. ופרקינן משום דהני כללי דכתיב דרך אחת, היא כללא קמא היא כללא